

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Sulpici[i] Severi Presbyteri Opera Omnia

Sulpicius <Severus>

Amstelodami, 1665

Paschæ institutio.

urn:nbn:de:hbz:466:1-11490

mandatis Domini instruitur, ¹rudis adhuc temporum, ²men-
sem illum, qui tunc erat, ³primum omnium mensum esse co-
gnosceret. ⁴Sacrificium autem diei illius ⁵in solemnitate ²
confe-

¹ *Rudis adhuc temporum.*] Non ita se-
res habet. Ante enim quam ex Ægypto
emigrarent, annum inchoabant ab eo
mense, qui cum Septembri mense fere
convenit. Hic vero mensis, de quo agit
auctor, prope cadit in Martium no-
strum. *Galesin.* Videndus ad hunc lo-
cum Josephus. Item Lyra, & alii.
Quanquam Paulus Episcopus Burgensis
pro hac sententia Sulpicii disputet ad
xii. Exod.

² *Mensem illum qui tunc erat.*] Exod.
xii. Qui partim Aprili nostro, partim
Martio respondet, quem Nisan vocant
vocabulo Syriaco an Persico? dicitur
etiam mensis novorum, Græce νέων,
hoc est, novarum frugum. Stephanus
Gobarus apud Photium, ἐν τῷ μηνί τῷ
νέων, οἷον Ἀπριλλίῳ, ὃν οἱ Ἑβραῖοι
νεοτῶν καλεῖσσι. Macarius Ægyptius eum
appellat mensem florum, Hom. 47.
ἐν τῷ μηνί τῷ ἀλάν ἐξείχθη αὐτῆς ἐξ
Αἰγύπτου: in mense florum educit eos
ex Ægypto. Mensis novorum incipiente
veris exordio meminit Hieron. in com-
ment. Hag. 2. *Drus.*

³ *Primum omnium mensum.*] Athe-
nienenses inchoabant annum à Solstitio
æstivo, Asiatici ab æquinoctio autumnali,
Arabes & Damasceni ab æquinoctio
verno, ut & Romani ante Numam
Pompilium. *Simplicius* in *Phys.* Aristot.
& alii. Mensis October apud omnes O-
rientales est primus. *Hieron.* in *Ezech.*
Coepit ergo hic distingui annus vulga-
ris sive communis à sacro. Vulgaris in-
cipiebat à Tisri sive Septembri, servie-
batque jubileo. Lev. 25. vers. 9, 10. ut
& contractibus & negotiis civilibus.
Joseph. 1. Ant. 10. Sacer vero à Nisan,
id est, Martio. Scriptura autem semper
vitur anno sacro, ut patet Zach. 7. v. 1.
Esth. 3. vers. 7. *A Lapide.* Nomina au-
tem mensum erant 1. Nisan. 2. Isar. 3.
Sivan. 4. Tammuz. 5. Ab. 6. Elul. 7.

Thisri. 8. Marchesvan. 9. Casleu. 10.
Thebeth. 11. Sebeth. 12. Adar. Quæ
nomina demum post captivitatem cœ-
perunt, & Chaldaica sunt. Ante illud
tempus aliis usi, ut *Abib*, qui primus,
Exod. mensis 13. *Ziv* secundus, *Bul* un-
decimus, 1. Reg. 6. *Ethanim*, septimus,
1. Reg. 8. *Sa*. Judæi autem usi anno Lu-
nari post egressum ex Ægypto, qui cum
diebus 354. explicetur, & octo insuper
horis, factum ut tertio quoque anno, ex
tribus illis diei trientibus, unus accede-
ret dies. Sed Judæi illum diem insuper
habuerunt, & μίαν ἡμέραν ὑπερβα-
λῶν fecerunt. *Epiphan.* *Hæresi* 51. Distri-
buebantur autem isti 354. dies, in men-
ses 12. qui non semper alternis erant ca-
vi dierum 29. & pleni dierum 30. sed ali-
quando continuabantur pleni. *Maimo-
nides* l. דינוני, Tractatu שריתושך,
cap. 1. Quanquam autem Judæorum
mensis essent Lunares, anni tamen
ad Solis motum referebantur. Itaque
ut paria facerent rationes Lunæ, inter-
calatione opus. Intercalabatur autem
mensis Adar. *Maimonides.* *Petit. Ecl.*
Chron. l. 1. 2.

⁴ *Sacrificium.*] Sic Josephus 11. 5.
ἐκέλευσε Μωϋσῶν τὸ θύειν τὴν
λαῶν θυσίαν ἐπιμύλων ἐχθρῶν. In scriptura
vocatur חקר & חבו Exod. 12. vers. 26.
Quæ nomina sunt generalia, & non
probant, Agnum Paschalem fuisse sa-
crificium proprie dictum ἱλαστικῶν;
sed improprie dictum & ἀπαρτιστικῶν.
Alting. Multa inter Judæos fuerunt ea-
dem & sacrificia & sacramenta, velut
agnus Paschalis, & hirci illi anniversarii
duo. *Danens.*

⁵ *In solemnitate consequentium seculo-
rum.*] Usque ad tempus Messie, in quo
finem accipiebant omnes caeremoniæ
legis. Græce est, Exod. 12. vers. 14.
εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας ὑμῶν νόμιμον
αἰώνιον

consequentium seculorum ita esse celebrandum, ut ¹ quarta-
decima die mensis, ² agnus ³ immaculatus, ⁴ anniculus, ⁵ victima
cadere.

εἰδάντων ἑορταῖσι τε αὐτῶν; & apud in-
terpretem nostrum, celebrabilis eam in ge-
nerationibus vestris cultu sempiterno. Dru-
sius.

1 *Quartadecima die mensis.*] Judæi
ante Christi tempora nunquam celebra-
runt Pascha ante æquinoctium vernali,
sed semper post æquinoctium; seitur-
que illorum est, τὴν ἑ παρὰ αὐτῶν ἢ
Ἀζυμῶν ἑορτὴν δεῖν πάντας μετ'
ἰσημερίαν ἀγεῖν. Æquinoctium au-
tem vernali tertio Nonas Aprileis sta-
tuebant Judæi, usque ad Augusti tem-
pora. Itaque quotiescunque sextus de-
cimus Dies Nisan, aut infra, cadebat in
diem tertium Nonas Aprileis, eo anno
intercalabatur mensis Adar. Quare ter
in Octaëteride intercalabatur. Est autem
instituta Octaëteris ab eo anno quo
Judæos Moses ex Ægypto eduxit. Is erat
annus ab orbe condito II. cccc. lxxi.
Petit. Ecl. i. 4. Cautum lege Synedii
fuit, ut traditur ab Hebræis in *Seder O-*
lam; ne Pascha celebraretur die Septi-
manæ secundo, quarto & sexto, si in eos
incidisset. Itaque si dies quintadecima
mensis incurtebat in sextum diem septi-
manæ, Pascha differebatur in posterum
diem, qui erat Sabbathum: quemad-
modum factum esse aiunt eo anno quo
Christus est passus. Ille autem, ut multi
opinantur Interpretes, à lege Dei nolens
recedere, celebravit illud feria quinta
vespere. Judæi vero morem novum se-
cuti, aut traditionem patrum, feria sexta
vespere. *Sigon.* 3. Rep. Hebr. 9.

2 *Agnus.*] ἸϞ, pecus, tam ovina
quam caprina, id est, tam hædus quam
agnus. *Lyra. Tostat. Pevr.* Idque tantum
permisum in primo Paschate, confuso
adhuc populi statu: postea non nisi agno
visi sunt. *Fun.* Ægyptii, Zabii & maxima
pars Idololatrarum; animalium imita-
tionem semper abominati sunt. Ut ergo
memoria erronearum istarum opinio-
num ex animis hominum deleteretur,

præcepit Deus, ut tres bestiarum species
in sacrificiis suis offerrent, *Arietes, Hir-*
cos, Boves. Hoc sine præcepit etiam ma-
stare agnum in die Paschatis, &c. *Ram-*
bam 3. More Neb. 46. Idque in sum-
mum contemptum Ægyptiorum. *Tacitus*
5. *Hist. Caso ariete velut in contumeliam*
Ammonis. Bos quoque immolatur quem
Ægyptii Apim colunt. Manethon de Mo-
se quem & Osarphiphum vocat: ὁ δὲ
ἑορτὴν μὲν αὐτοῖς νόμον ἔθετό μνητε τῶν
ἐν Αἰγύπτῳ θεμῖς δουμῶν ζῴων ἀπέ-
χεσθαι μηδένος. Atque hinc illa inter
Ægyptios & Judæos odia, qualia Juve-
nalis tempore inter Copton & Tenty-
ram. ἸϞ autem tam de caprugno quam
de ovillo genere partum significat. Ita-
que una voce Latina reddi nequit. 70.
Iaxius nomen sumpsere, ἑορτὴν
Grotius.

3 *Immaculatus.*] ἸϞ. Absque ma-
cula, non coloris, sed deformitatis: ut
claudus, scabiosus, vel alterius vitii ac
morbi. Hoc de qualibet victima di-
citur Levit. 22. *Menoehius.* ἸϞ
τέλειον 70. Alii ἀμωμῶν. Eodem sen-
tu *Lucianus ἐν τελεῖ ἡυσίαν* dixit. Ægy-
ptii non admittebant ὅτι δίδυμοι, ἢ ἡγε-
λασπία, ἢ ἐπὶ ἑορτῶν, ἢ ἑορτῶν ἀσ-
σόντες τῇ μωρῶν. *Grot.*

4 *Anniculus.*] Ut annum unum æta-
tis non excedat. Nam quantumvis mi-
nor poterat immolari, modo octavum
à nativitate diem attigisset. Levit. 22,
ἢ 27.

5 *Victima caderetur.*] Paulo ante sa-
crificium vocavit. Clarum est ex Mose,
Sacerdotes non immolasse hos agnos
paschales in templo, ut sensit *Claudius*
Sainctes, Abulensis, Serarius; sed quem-
que patremfamilias pro familia sua, do-
mi suæ agnum immolasse. *Philo* 3. de
vita *Mosis. Joseph.* Et licet postea in-
stituti sint sacerdotes Aaronici, ac unus
certus locus, Hierosolyma, Paschatis ce-
lebrandi

cederetur, ¹ ejusdem sanguine postes illinirentur. ² Carnem penitus ³ exedendam, ³ os autem non conterendum. ⁴ Septem diebus fermento abstinere, ⁵ azymis uterentur, ritumque hunc posteris traderent. Ita populus ⁶ egressus * dives suis copiis, & † Ægypti ⁴ spoliis

lebrandi designatus, tamen patresfamilias in antiquo suo jure & ritu immolandi permanserunt, eaque ex parte priscum jus sacerdotii, quod primogenitis vel patribusfamilias competeat, retinuerunt. Id confirmatur ex eo, quod plures erant familiae; & consequenter plures agni paschales quam Levitæ. Nam sub Cestio agni paschales numerati sunt 256500. *Joseph. 7. ἀλωσ. 17. A Lapide. Tirinus. Alii.* Ritus autem immolationis hic erat: Primo jugulabatur agnus. Secundo, sanguine ejus aspergebantur postes & superliminare. Tertio, detracta pelle intestina vel exempta ex agno, & mox reposita, ut vult *Abulens.* vel relicta in ipso agno, ut *Cajetan.* lavabantur, ut possent in agno torreri. Omnia enim tosta comedenda erant præter fel, & illa feces continentia, quæ abjiciebantur. Quarto, integer agnus, non dissectus, ne os aliquod laderetur, cum capite & pedibus torrebatur. *Interpretes.*

¹ *Ejusdem sanguine postes illinirentur.]* Etiam *ὑπερθευ*, limen superum. Sanguis vase exceptus. Et tum fasciculo vel hyssopi vel rorismarini (variant enim *Interpretes* in explicanda voce *זרע*, quæ tamen Paulo ad Hebr. 9. vers. 19. *ὑπερθευ* vocatur) illinebatur. Idque in contumeliam Ægyptiorum, qui arietem pro Deo colebant. Hieronym. in Esai. 66. innuere videtur sanguinem in formam crucis illitum. Sed hoc temere affirmatur. Ægyptii memores illius diei, Sole intrante æquinoctio vernali, quo tempore Judaicum pascha celebrabatur, minio velut alexeterio greges & arbores illinere, clamantes: *Quia in tempore hoc ignis vastavit omnia.* Idque ex depravata traditione, de Ebræorum superliminariibus manavit. *Epiphani. Hæres. 18. Nazæarorum.*

³ *Carnem penitus exedendam.]* *ל*

מרורים Cum lactucis agrestibus. *Latin.* Cum herbis quibuslibet amarulentis. *Chald. Lyra. Paguin. 70.* vertunt *πικρίδες*. Jussit Deus has lactucas amaras cum agno adhiberi, ut per eas recordarentur Hebræi, inquit Theodoretus; amarissima in Ægypto servitutis. Unde Ambrosius legit *cum amaritudine*. Quasi præceptum esset Hebræis ut agnum ederent cum amaritudine quadam animi. Si quid residuum, id comburebatur. Idque etiam gentibus usurpatum fuit in sacris propter viam factis. *Macrob. 11. Saturn. 2. Sacrificium apud veteres fuit, quod vocabatur propter viam.* In eo mos erat, ut si quid ex epulis superfuisset, igne consumeretur. Apparet hinc, Pascha naturam habere *ἀγασίας*, cujus lex est, ne quid maneat reliquum. *Lev. 7. 15.* De aliis victimis comburitur si quid superest non comestum, die tertia. *Levit. 7. vers. 17. Grotius.*

³ *Os autem non conterendum.]* Omnes fere ritus edendi Pascha, innuebant magnam festinationem. Et hinc calceati, stantes, cum baculis in manibus, edebant. Quidam ex his ritibus tantum illam noctem primam spectabant: alii perpetui erant. Velut, de non confringendis ossibus. Vide *Bezam* ad *Matt. 26. vers. 20.*

⁴ *Septem diebus.]* Quia tot dies inter egressum ex Ægypto, & submersionem Pharaonis fuerunt. Intermedio tempore nondum plene extra jactum teli erant; & liberatio imperfecta adhuc. *Junius.*

⁵ *Azymis uterentur.]* Id est, fermentatis panibus, quos *ἄζυμας* Græci vocant, *ἢ τὰ ἄζυμα. Drus.*

⁶ *Egressus.]* Miras fabulas Ægyptii de hoc exitu Israëlitarum commentati sunt, ut ex Manethone, Apione, & aliis ostendit Josephus, ac doctissime omnia refutat duobus contra Apionem libris:

spoliis cumulator: cujus numerus, ¹ ex quinque & septuaginta Hebræis, qui primum Ægyptum descenderant, ² ad millia virorum sexcenta pervenerant: ab eo autem, ³ quo primum Abraham terram Chananæorum accefferat, anno trige-

Illa autem pastorum quos Hycfos vocant, ex Ægypto in Phoeniciam migratio, non est alia ab exitu Israëlitarum, quamvis tempora apud Eusebium, qui Ægyptiorum traditiones secutus est, discrepent. Nam Israëlita, ut pastores, in Ægyptum venerunt. Tum Amosis Diospolitarum Satrapa, Moſen refert. *Horn.* Iosephus: ἐξέσταν κλαίωντων καὶ μελανοέντων, ὅτι χηρῶσιν τοὺς χυλεπῶς αὐτοῖς, ἢ Αἰγύπτου. Moſes: קְרַח וְקַהֲלָה עֲבָדֵי הָעֶם הַמִּצְרַיִם. Ugebant Ægyptii populum, timore scilicet ex tanta suorum strage perculti. Et hinc calumnia ac fabula gentilium fluxere, ob scabiem & pruriginem pulsos. *Tacit.* 5. *Hist.* *Justinus* 36. *Iosephus* contra Ap- pion.

* *Dives suis copiis.*] Manetho: πρυοικησία μὲν τῶν κτήσεων. Apud Ioseph. 1. contra App. Opes eorum non alia quam pecudes.

† *Ægyptii spoliis cumulator.*] Ioseph. Δωροῖς τε τὰς Ἑβραίων ἐτίμων, οἱ μὲν ἑαυτῶν τὰ πλείονα ἐξέλεγον, οἱ δὲ καὶ τὰ γαίθρια κτλ. ὡς αὐτοῖς σιωπῆσαι. Moſes וַיִּנְצְלוּ אֶת מִצְרַיִם, ἢ spoliarunt Ægyptios. Spolium jussu Dei admissum, justum & sanctum est. Deus enim jubens tibi aliquem spoliare, hoc ipso tibi jus & dominium in ejus bona largitur. *Augustin.* *Thomas.* *Abulens.* Deinde merces erat quam debebant. Ægyptii enim populi erant debitores, non solum rerum, sed & vite sue, propter Patriarchæ Iosephi precedentem benignitatem. *Irenæus.* Repescunt Ægyptii de Hebræis vasa aurea & argentea. Contra Hebræi allegant sibi mercedes restitui oportere illius operariæ servitutis. *Tertull.* 2. adv. Marcionem. Qui tanquam ex antiqua traditione refert Ægyptios, missis ad Moſen in desertum legatis, bona sua re-

petiisse: Hebræos contra mercedem, Subducta ratione, mercedem debitam longe majorem fuisse repertam.

1 *Ex quinque & septuaginta.*] Secutus est Græcos, qui ad numerum, qui in cōdicibus Ebræis, quinque adhuc addiderunt. Alibi tamen 70. tantum habent, Quod suspicionem de mendo non minuit, sed auget potius, cum sint qui πέντε factum putent ex πέντες, levicula immutatione. Sane eadem vox redundat in Iosepho, ubi Isahacum decessisse ait natum annos centum octoginta quinque. *Drusius.* Præter Jacobum fuerunt 66. Eo annumerato 67. Si Iosephum cum duobus filiis addas 70. Ergo uxores Jacobi in hoc Catalogo non annumerantur, sed ii tantum qui ab ipso geniti. Iosephum esse includendum, ex illis verbis patet: *Sed Ioseph. erat in Ægypto.* 70. quos Lucas Act. 7. vers. 14. eumque Syrus sequitur, numerant 75. Variæ sunt opiniones, unde hac discrepantia orta. Sed omnibus examinatis, nulla est quæ satisficiat, præterquam Beza & Calvini. Quorum hic ab audaculo manu Luca verba juxta versionem 70. corrigendi prurigne detorta corrupta putat. Alter vocem πέντες, in πέντε detortam existimat.

2 *Ad millia virorum sexcenta.*] 70. εἰς ἑξακοντίας χιλιάδας, quod ab Hieronymo versum, *sexcenta fere millia.* *Drus.* Ex solo Ephraimo in Ægypto 4112323729. filios procreari potuisse *Calvis.* *Isagog.* 36. demonstrat. Vide etiam *Augustin.* *Quæst.* 43. *Temporarium* 2. *Chronol.* & quæ supra notat. Et hinc error Manethonis confutatur, qui apud Iosephum 1. contra App. tradit, egressos Israëlitas, ὅτι ἐλάτεις μυριάδων ὄντας εἰρησὶ καὶ τεσσαράων.

3 *Quo primum Abraham terram Chananæorum*

¹ trigesimo & quadringentesimo, ² à diluvio autem, mille & quingentis quinque & septuaginta. Igitur ³ propere egressis, columna nubis interdiu, noctu ⁴ columna ignis præterebatur.

nanaorum accesserat.] Imo quo primum egressus est Ure Chaldeorum. Egressus autem est anno ætatis 70. Venit in Chanaanam quinquennio post, hoc est anno ætatis 75. Nam quinq̄ue annis hæsit in itinere, videlicet apud Carras, oppidum Syria interamnis. Quinto & vigesimo anno post natus ei fuit Isahac, à quo tempore computari debent anni quadraginta, de quibus alibi. *Drus.* Accuratissimum autem Sulpicius principium, supputandi annos 430. in Abrahami adventu in Chanaanam, constituit, secutus *Josephum* & *Epiphanium*. Nam siue citius siue serius eam inchoes, numeri vacillant; nec ulla ratione Chronologia sacra expediri possunt. *Villet.*

¹ *Trigesimo & quadringentesimo.*] Hic numerus habetur Exod. 12. vers. 40. apud *Epiphani.* in Ancorato: & in quadam pervetusta editione Actor. 7. sicut Sulpicius accurate initium 430. constituit: sic & finem. Terminat enim eos ipso populi exitu, secutus Moysen. Ita *Euseb.* *Augustin.* & alii. Paulus Gal. 3. 17. usque ad Legem in Sina latam extendit. Contra magnus *Epiphanii* error, qui numerum hunc terminat eo demum tempore quo terram promissionis intrant. *Perer.*

² *A diluvio mille quingentis quinque & septuaginta.*] Juxta numeros Sulpicii, cui à diluvio ad ortum Abrahamæ sunt anni cD LXX. Hebræi Iccxcvii. supputant. Egressi filii Israël 25. Martii, eodem mense & die Hebdomadis quo olim ante annos II D XLIII. mundus creatus: & quo post annos cD cccc. xlvii. incarnatus est Christus: & quo post 34. annos resurrexit: & quo putatur in fine mundi venturus ad iudicium extremum, nempe 25. Martii die Dominica. *Tirinus.* Quæ inanes conjecturae sunt, *Scaliger.* Anno orbis conditi bis

millesimo quadringentesimo quinquagesimo tertio, Periodi Iulianæ ter millesimo ducentesimo decimo septimo, Israëlita ex Ægypto migrarunt, idque colligitur ex caractere feriæ Neomæniæ mensis Paschalis, quæ fuit quinta. Contra *Petavius* disputat. Vide *Petit.* 1. Ecl. 20. & alios Chronol.

³ *Propere egressis.*] Admixta Israëlitis fuit ingens Ægyptiorum & aliarum gentium multitudo Exod. 12. vers. 37. ubi vocantur עִרְבָּי. Causa fuit non tam Tyrannis vel sterilitas Ægypti; quam prodigia illa: quibus moti, cum internecionem totius gentis suæ metuerent, se Israëlitis adjunxerunt. Nec mirum Ægyptios suos exire cum Hebræis permisisse. Nam tot plagis, & ultima omnium gravissima, contusi, vel non curabant, vel non advertebant eorum egressum. *Jun. Perer.* Utcunque autem magna festinatio egredientium fuerit, dicit tamen Moyses eos עִרְבָּי egressos. Quod *Theodotion* vertit περὶ αἰχμαλώτων. *Aquila* καὶ Ἰσραηλιτῶν. Verus sensus est, egressos composito ad pompam, velut nuptialem, agmine, בֵּרֶד רַמָּה, manu sublata, non ut fugitivos: sed animo cello, alacri, & triumphali; quasi hostibus insultantes. *Full.* lib. v, cap. 11. Idque sic factum. Moyses jam ante præmonuerat populum, ut essent parati ad ἀνάστασιν. Igitur ex toto Ægypto, sub diem xiv. congregati sunt apud urbem Rameffes; ibique eis φερεταῖς distributi sunt. Noctu missi à Rege nuncii, ut egrederentur. Signo dato, sub auroram, ordinata acie, omnes profecti sunt. In Rameffes ergo omnes Hebræi xv. die pervenerunt, ilique aliquot horas substiterunt. Unde primam stationem *Hieronymus* ibi ponit. Eadem die in Succoth pervenerunt. *Lapide.*

⁴ *Columna.*] Nempe ut viam demonstraret.

6° tur. Sed cum ob interjectum¹ sinum Rubri maris, 2° præter terram Philistin³ via³ duceret, ne postea Hebræis⁴ eremum aspernantibus, redeundi in Ægyptum, continentibus terris, noto itinere, facultas panderetur, nutu Dei averfi, 5° in Rubrum

straret. Scire licet in deserto Arabia nulla vestigia hominum apparere, unde nec via ulla. Ideo gnomone utuntur, qui per illa loca iter faciunt, perinde ut qui in mari navigant. *Drus.* Tanta autem crassitie erat & altitudine, ut interdiu & noctu per omnia castra conspici posset. Exod. 40. 38. Nec duæ diversæ columnæ erant. Sed eadem quæ per diem nubes videbatur, noctu ignem referebat. Igitur ea & contra æstum Solis & rigorem, ac tenebras noctis, utebantur. Solent enim in calidissimis illis desertis, noctes frigidiores interdum incidere. Quod etiam sub ipso aquatore fieri solet. *Horn.*

1 *Sinum rubri maris.*] Accurate, & ex veterum Geographorum sententia loquitur. Rubrum mare est quicquid Arabiam & Persiam alluit. Ejus igitur duo sinus sunt, Arabicus & Persicus: Sinum illum exiguum Asiam inter Africam Isthmus claudit. Vide *Strabonem.*

2 *Præter terram Philistin.*] 1xx. ἀλλόφυλοι, ד'תש"פ. Hinc Græcis πάλαιστίνη. Origo gentis hujus refertur ad Casluchæos Gen. 10. 14. ad Caphthoræos Deut. 11. 1. 22. Jerem. 47. 1. 4. Amos 9. 1. 7. Caphthoræi Ægypto in Chananaeam transgressi, littoralem ejus tractum occuparunt à Chatzerima Gazam usque, expulsis & deletis Hebræis Deut. 11. 1. 23. Caphthoræi inde in Cyprum trajecerunt. Quæ Jer. 47. 1. 4. exertim vocatur כפרתים & facile ex nomine apparet Cyprum ex Caphthor factum. Illi qui in Chananaea relictæ sunt (unde כפרתים Jeremæ dicuntur) in nomen Palæstinarum coaruerunt, divisi in quinque Respublicas, Gazam, Asendod, Eskelon, Gath, Hekron. Jos. 13. 1. 3. Inter Chananaeos degentes videntur linguam Chananaeam, cum ab origine sua Ægyptia ute-

rentur, suscepisse. Quæ tamen mixta fuisse videtur. Unde Deus populo suo interdixit, ne loquerentur lingua Asdod. *Horn.*

3 *Via duceret.*] Et ea quidem proxima, Chananaeam inter & Ægyptum; decem, ut *Aben-Esra* dicit, dierum; vel, quod propius vero, trium. *Philo.* Per quam crebro magni exercitus ab Ægypti, Assyria, Macedonia, Christianis Saracenisque Regibus ducti sunt. *Horn.* τὴν δὲ πορείαν ἐποιήσαντες ἤλθον πάλιν ἐρημὸν εἶσαν ἐν τοῖς τότε. *Joseph.*

4 *Eremum aspernantibus.*] Moses aliam causam affert, asperrima bella, quæ cum Palæstinis, gente bellicosa & formidabili, habenda erant. Exod. 13, 17. Idem *Josephus.* Unde *Sigonius*: Sulpicius parum apte vertit, *Hebræis eremum aspernantibus.* Non enim si ad Philistin accessissent, eremum intraturi erant, sed bellum suscepturi. Quare pro *eremum*, bellum erat dicendum. Hæc ille. Sed Sulpicii mens clara. Supponit enim Deum per desertum traducere Israëlitas voluisse. Nec aliter, etiam per Isthmum migrantes, poterant. Nam ut *Strabo* docet xvi. Ἡ δὲ ἀπὸ Γάζης χῶρος λυπρὰ πᾶσι καὶ ἀμυώδης ἐπὶ δὲ μᾶλλον ἐφ' ἑξῆς τοιαύτην ὑπερμεγέθη ἔχουσα τὴν Συρῶνιδος λίμην ὠρεῖται ἄλλοι ὡς τῆ πελάγη. Igitur populum existimat, toedio viæ per desertum, cum redeundi in Ægyptum continentibus terris, noto itinere, facultas esset, ceptam ἀναβάσει facile omisurum fuisse. *Horn.*

5 *In Rubrum mare illati sunt.*] Gen. xiv. *Josephus*: σωζόμενος ποιέμενος τὴν ἀφοδὸν εἰς βεελσεθῶν(α) χωρὸν τελευτῶν ὠρεῖται) τὸ ἐρυθρὸν θαλάσσης. Ethano, quæ fuit altera post Succotham statio, dextram & rubrum mare

brum mare illati sunt, castraque ibi cunctantes constituerunt. Quod ubi ¹regi ²nunciatum est, Hebræum populum ³viæ errore in objectum mare devenisse, nullum ei esse exitum obistente elemento, furens animi, quo angebatur, tot hominum millia regno suo & potestati decedere, ⁴exercitum propere educit. Jamque eminus arma signaque & ⁸protentæ patentibus late campis acies visebantur: cum Hebræis ⁵metu trepidis, & cœlum aspectantibus, ⁶Moïses à Deo monitus, percussum ⁷virga mare ⁸discidit. Ita po- ⁹pulo,

mare versus conversi, Pihachirothæ castra posuerunt, cui Sinus Arabicus, & Baalzephon imminet, prærupta arx vel facellum. Vide *Adrichonium*, *Buntingum*, & alios Chorographos Terræ Sanctæ. **יְהוָה יָצַק**. Rabbinum fabulantur Idolum fuisse à Magis Pharaonis fabricatum, vim magicam habens Israëlitas à profectioe instituta avertendi. Addit Rabbi *Salomo*, fuisse canem aneum, qui latratu prodebat fugientes Hebræos, qualem in Hispania Numantiæ fuisse testatur *Abulensis*. Fuit oppidum, ut ex *Num. 33. v. 7. 1. Chron. 4. 33.* patet. *Seld.*

¹ Regi.] Quem *Eusebius* *Cenchren*; *Manetho* *Themolin*; *Cheremon* *Amenophim*; *Lyfimachus* & *Tacitus* *Bocchorin* vocant. Sed certi nihil, ob opinionum varietatem, de nomine ejus constitui potest. *Perer.*

² Nunciatum est.] Vel ab exploratoribus, vel fugitivis Ægyptiis, qui simul Ægypto egressi. *Simler.* *Josephus* aliter: *παρ' ἐκείνων ἀναπνεύσαντες ἢ χροήσαντες ἐπὶ τὸν ὄμιον τὴν διώξιν.* Vult Ægyptios demum in via certiores de statu Israëlitarum factos. Quod cum *Mose* pugnaret. *Horn.*

³ Viæ errore in objectum mare.] Ita visum vulgo. Nam quis unquam ex Ægypto eavia in *Chananaam* contendit? Unde *Pharao* dixit **וַיִּכְרַח**, perplexi sunt, implicati sunt. Hinc mare importuosum. Inde præsidia Ægyptiorum, *Migdol*,

Baalzephon; undique rupes & impervia loca. *Idem.*

⁴ Exercitum propere educit.] *Ἐξαίρεσια γὰρ αὐτοῖς ἀρμυῖα ἐπέβη σὺν ἰππεδοῖ πεντήκοντι μυρίοις, καὶ ὁπλιῶν μυριάδες ἦσαν εἰκοσι.* *Joseph. 11, 6.* Sed pedites nulli interfuerunt, ut ex *Mose* patet. Meminit enim equitum tantum & curruum, ac qui de iis pugnabant. Quorum præfecti **דְּשִׁילָה לַחֲמַתְרֵיטָאִי.** Quasi *Triarios* dicas. Quia in quovis curru novem, ut *Cajetano* viderur, terni ad singula trium laterum. *Alii*: in quolibet curru tres fuisse, aurigam, & duos propugnatores.

⁵ Metu trepidis.] *Μητε φυγῆς ὀποχείαν ὀρῶντες, ὁπλιῶν τε σπασίοντες.* Adeo ut turpissimæ deditiois consilia agitent. *Joseph.*

⁶ Moïses.] Orationem ejus, qua trepidos solatus est, tumultuantes mitigavit, vide apud *Josephum*.

⁷ Virga.] *Moses: וַיִּזְרֹק בְּרוּחַ לַחֲמַתְרֵיטָאִי.* *1xx. ἐν ἀνέμῳ νότῳ βεβίαι.* Hos *Philo* sequitur. Sed *Moses* aperte **וַיִּזְרֹק**. Quod ventum Orientalem notat. Et ita *Chaldaus*. sed non hæc Orientalis venti vis fuit, ut divideret aquas. Fundum divisarum aquarum exsiccavit. Flavit autem hic ventus usque ad ingressum Hebræorum, qui factus est post mediam noctem. *Interpret.*

⁸ Discidit.] *Origines*: Propria unicuique in mari aperta est via. Sic & Hebræi tradunt, mare divisum esse in *xii.* partes,

pulo, ¹ cedentibus in latera aquis, velut in continenti, ² iter
 10 pervium fuit; Nec cunctatus Rex Ægyptius, cedentes
 insequi, mare qua patebat ingressus: mox coëuntibus aquis,
 11 ³ cum omni exercitu deletus est. Tunc Moïses incolumi-

tate

partes, ita ut pari gressu per illud incederent xii. tribus. Ex Psal. 136. *ψλ. 13.* Sed probabilius omnes tribus una via transgressas mare, *Tostatus. Cajetan. Lyræ. Perer.*

1 *Cedentibus in latera aquis.*] Gentiles hunc transgressum miraculosum omnibus modis obscurare conati sunt. Ideoque cum reciprocationi maris adscripserunt Memphitæ, apud *Euf. ix. ωεπ.* Ipse insuper Josephus dubitat, an divisio hæc naturalis fuerit, an vero miraculosa. Nam *ε. Alexandri Magni ductu,* inquit, *mare Pamphiliū cecidit, cum Deus eius opera ad destruendum Persarum Imperium, uti decrevisset.* Sed hæc frustra opponuntur incomparabili huic miraculo. Siquidem fabulosum illud est quod de Alex. M. dicunt. Qui, ut Strabo xiv. testatur, maris Pamphylia littora, observato aestu, temerario quidem, sed felici ausu, immissis umbilico tenus militibus, oblique legit & superavit. Idem xvi. prodit inter Tyrum & Ptolemaidem, & apud Casium tales aquarum motus accidere. Curtius v. paucis: *Mari novum iter in Pamphylia aperuerat.* Tale nimirum, quale Strabo prodidit. Adulatores fuerunt, quicumque de Alex. M. tale quid tradidere. Facile illi fuit aestum & littora observare. Nihil tale in Rubro mari esse potuit. *Horn.*

2 *Iter pervium fuit.*] Assentior Signio legenti, sed ingressos. *Druf. Μαύρης ωεπ. & εβίκανεν αὐτῆ.* Joseph. Judæi tradunt tribum Juda, cæteris trepidantibus, ejusque ducem Aminadab, primum ingressum esse mare: ideoque tribum Juda deinceps primatum cum regno obtinuisse. Et huc alludi *Cant. vi. 11. Hof. xi, 12.* Ubi tamen Hieron. hanc traditionem fabulam vocat. Cæterum fundus maris rubri herbidus est, οἷα laurique ferax. *Plin. xii, 25. Pu-*

tantque Deum miraculo effecisse, ut idem alveus subito germinaret & vernaret instar amœnissimi campi. *Sanchez. A Lapide.* Transgressi sunt per medium mare, & in adversum littus Arabicum evaserunt. *Psal. 135. ψλ. 13. Joseph.* Non vero in idem Ægypti littus, semicirculo in mari facto, ut Hebræi, *Tostatus, Burgensis, Grotius,* volunt, eo imprimis argumento, quod impossibile fuerit tantam multitudinem, spacio quatuor horarum, mare pertransire. Et certum est tot millia hominum & animalium, tam brevi tempore, sine miraculo, transire non potuisse. *A Lapide.* Transitum hunc non ignoravere Ethnici. *Herodotus i. Phœnices, ut ipsi commemorant, quondam mare Rubrum accolebant. Illinc transgressi maritima Syriæ incolunt. Dionys. Alex.*

— Phœnicum nomine dicti

Gentis Erythrææ soboles. —

Festus Avienus:

— *sulfo quicquid pulsatur ab aestu*

Phœnicum regio est. Hi rubro à gurgite quondam

Mutavere domos. —

Ægyptiorum fabulas de hoc exitu, vide apud *Joseph.* contra Appion. *Manethon* aliud, aliud *Lyfimachus* tradit. Et hic author fabulæ de lepra. Quem *Tacitus* & *Justinus* amplexi sunt.

3 *Cum omni exercitu deletus est.*] *Justinus xxxvi. Ægyptii domum redire tempestatibus compulsi sunt.* *Orosius lib. i. cap. 12.* Extant etiam nunc certissima horum monumenta gestorum. Nam tractus curruum atque rotarum orbitæ, non solum in littore, sed etiam in profundo, quousque visus admittitur, pervidentur. *Drusius. Josephus: οἰκοδομοὶ τε ἀπὸ ἑσπερίας καὶ τῆς αἰτίας, καὶ βραβύων σκληρῶν ωεπ. εἰς ἀπὸ τοῦ ἰσθμοῦ ἀσραπίης, καὶ κερωνοί, &c.* Perit ipse Pharaon sed ultimus, ut spectato

tate suorum, ¹ exitio hostium, ² virtuteque exultans, cum Domino cecinit, ³ idemque omnis turba virilis ac muliebris sexus fecit.

XXVII. Sed ⁴ ingressus ⁵ eremum, ⁶ cum jam per triduum

Etato prius suorum interitu, gravius cruciaretur. *Rabbin. Abulens.* Ab hac mirabili clade mare Erythræum Arabibus dicitur بحر قلزم ab oppido قلزم quod est Latit. gr. xxviii. min. xxx. in littore Ægypti opposito Elanæ, seu promontorio Pharan. Locus inde dictus, quod prope submersus credatur Pharao. قلزم enim est deglutire, absorbere. Unde Turcis mare Rubrum dicitur قرعون عربي Pharaonis mare. Hodie pro Colzuma est سويس Sues. Golius.

1 *Exitio hostium.*] Et tales semper manserunt. Φάρον) μεγάλιστε ως η-μεις, δυσμενως διατεδεντες, κρινη με απειλεις Αιγυπιοι, Φοινικων δε Τυριοι. Et tamen miraculi instar, per tot secula nullum ex Ægypti Regibus bellum Israëlitis intulisse, cum à Palæstinis, Arabibus, Sytis, Assyriis, perpetuo vexarentur. *Horn.*

2 *Virtuteque.*] Quod scriptum est Mosen exultasse incolumitate suorum, exitio hostium & virtute, prope ridiculum est. Nam si virtutem referas ad Hebræos, absurdum est, cum nihil fortitudinis adhibuerint: si ad hostes, multo magis, cum omnes veluti pecora submersi sint. Quare puto desiderari vocem Dei, ut sit virtuteque Dei. Nam in toto Cantico nihil aliud celebratur, quam virtus & fortitudo Dei. *Signon.* Quid si emendes. exitio hostium interituque exultans. *Josephus:* Μωυσης ωδω εις τ' θεον ερωμειον τε εξωμετερον τινω σωπιθεσιν.

3 *Idemque omnis turba.*] Recte Sulpicius modum exprimit, quo hunc Pæana Israëlita decantarunt. Is talis fuit.

Populus in viros ac foeminas bipartito divisus. Unius agminis Moles, alterius Mirjam dux. Præcinentem Mosen viri, Mirjam foemina sequebantur. Nec opus, idem ab utrisque verbatim carmen repeti: sed eandem victoriam omnes celebrabant. Ita *Calvin. Simler.* & alii Interpr. Neque opus miraculum aliquod fingere, ut author libri *de Mirabil. Sacrae Script.* apud Augustinum facit.

4 *Ingressus.*] *Ingressos non ingressus,* legendum. *Signon.*

5 *Eremum.*] Arabes desertum illud appellant דבר התעור, desertum observationis; existimantes Israëlitas ibi oberasse & viam ignorasse. *Maimon. 111.* More Neb. 1. Cæterum, si Hebræi medium mare, à littore Ægypti ad littus oppositum Arabiæ transgressi; qui factum ut iterum in deserto Ethan, ex quo mare ingressi, appellerent? Num desertum illud ab uno in alterum littus extensum? Non videtur. Sed sic se res habet. Israëlita non recta ab Occidente Orientem versus mare transgressi sunt; uti vulgo in mappis depinguntur: sed itinere in Septentrionem paululum flexo. Ita ut desertum Etham, quod juxta littus se extendebat, etiam trans mare Erythræum attingerent. Desertum illud fuit Ethan & Sur, ερημη ως προφω απο, απωλυσσε τε κη υδωλ εις το εγαλ. *Josephus.* Apud quem plura videre potes, quam miser & desolatus ille tractus fuerit.

6 *Cum jam per triduum iter agerent.*] In deserto Ethan. Res ita se habet. Submerso exercitu Pharaonis Hebræi spolia & arma ad littus ejecta, sublegerunt, quibus postea in bello Amalekítico usi. Vix autem avelli inde potuerunt, ut ex Hebræo דבר יפater. *Simler.*

duum iter agerent, aquæ penuria urgebat, repertaque ¹ ob
² amaritudinem usui non erat. Ac tum primum impotentis
³ populi contumacia apparuit. Jamque in Moïsen ferebatur,
¹ cum edoctus à Deo, ² lignum aquis intulit, ³ cujus hæc vis
 fuit, ut dulcem saporem fluentis redderet. Exin promo-
 tum agmen, ⁴ apud Elim, ⁵ duodecim fontibus aquarum
 & septuaginta ⁶ arborum palmarum repertis, confedit.
⁴ Rursum populus famem conquerens, ⁸ Moïsen increpa-
 bat, Ægypti servitium, cum saturitate ventris, desiderans.
⁵ Tum ⁹ grex coturnicum * superne missus, castra opplevit,
 Postero

¹ Ob amaritudinem.] Unde locus
 מרר dictus. Qui videtur is esse, quem
 Plin. vi, 29. fontes amaras appellat.

² Lignum aquis intulit.] Josephus au-
 tor, fuisse frustum ligni casu ibi reper-
 tum, quod medium per ejus longitudi-
 nem scissum in aquam immisit Moïses,
 qui etiam jussit robustissimum quem-
 que certatim puteum exhaurire, dicens,
 majore parte evacuata, reliquum pota-
 bile fore. Orig. Juda. lib. 3. cap. 1. In Hi-
 storia Ecclesiastica relatum, de senten-
 tia quorundam Ebræorum, lignum hoc
 fuisse gustu amarissimum. Autor libri
 qui Mechilta vocatur fol. 18. col. 2.
 R. Josue dicit esse lignum salicis: R. Elie-
 zer Modeita lignum oleæ, quo nihil ama-
 rius: R. Josua filius Corcha lignum Har-
 diphne sive Hardiphne. Ionathan arborem
 amaram Ardiphnet. A quo non dissentit
 Ierosolymitanus. His adde quod in
 Medras Mechilta loco superius allega-
 to, col. 3. R. Nathan dicit esse lignum ce-
 dri. Sunt qui dicant esse radicem ficus, &
 radicem malogranati. Drusius. Iosephus
 male dicit, arripuisse Moïsen frustum li-
 gni forte ibi jacens. Nam ut recte au-
 thor, à Deo edoctus fuit.

³ Cujus hæc vis fuit.] Idem Glossa or-
 dinaria, ex Augustino. Vide Vallesium,
 cap. xv. Phil. Sacræ.

⁴ Apud Elim.] Situs locus in Arabia
 Petræa.

⁵ Duodecim fontibus.] Ex quibus rivus
 ille qui urbem Petram irrigat, oritur.

Herodoto à frigore Κόεις appellatur.
 Hoc enim Hebræis קיפ est.

⁶ Arborum palmarum.] Φοινικῶν ὄ-
 λῶν. Joseph. Hæc arbores, inquit Sulpicius
 in dialogis, tantum in eremo, licet raro
 habentur. Strabo lib. xvi. Posidio conti-
 num esse palmetum quoddam aquis abun-
 dans, & in magno honore haberi, propter
 ea quod circumstans regio æstiosa sit &
 arida & umbrarum expertis. Ibi, ut ait
 Artemidorus, mirum in modum sunt fe-
 races palmæ. Druf.

⁷ Rursum populus famam conquerens.]
 Exod. xvi. Hoc accidit non in Elim,
 sed cum inde profecti, venissent in de-
 sertum Sin, positum inter Elim & Si-
 nai. Eo pervenerunt decimoquinto die
 mensis secundi, ex quo Ægyptum reli-
 querant. Porro noster videtur Iosephum
 secutus, qui eodem modo hanc histo-
 riam narrat. Druf. Factum hoc cum jam
 farina quam ex Ægypto attulerant, de-
 ficeret. Ille enim xxx. dies duravit.
 Joseph.

⁸ Moïsen.] Qui jam summus simul
 Propheta, Sacerdos & Princeps populi
 Israëliti. Levit. 8. Deut. 18. Philo-
 de vita Moïsis. Seld.

⁹ Grex coturnicum.] Πλήθος ὀρνέων.
 Iosephus. Hoc est, magna vis aut mul-
 titudo coturnicum. Locus est lib. 3.
 cap. 1. Nec ita multo post magna vis cotur-
 nicum, quod genus præ cæteris Arabicis
 sinus alit, superato interjacente mari longo
 volatu fessurum, qui alioquin etiam non
 est

Postero autem die animadvertunt, qui ¹ extra castra pro-
cesserant, ² parvis quibusdam filiquis oppletum solum:
³ quarum species in modum coriandri seminis, ⁴ glaciali al-
bedine erat, ut crebro hybernis mensibus, superductis
⁵ pruinis tegi terram videmus. Tum per Moisen populus ⁷
admonetur, ⁶ panem hunc eis ⁷ munere missum Dei: unumquen-
que

est sublimis, in Ebraeos deservit. Dio-
dorus lib. I. de incolis Rhinocorura:
Ταῦτα δὲ ὡς ἐφ' ἑὶ αἰγάλον ἐπὶ πόλ-
λας καδίας ἰσταντες, τὰς ἡμέρας τ' ὀρτύ-
γων ἐποιῶντο (φέρων) γὰρ ἔτι κατ'
ἀγέλας μείζους ἐν τῷ πελάγῳ ἔσ
ἡροδότης ἡθροζον πλῆθ' ἰκνὸν
eis Διόροφω ἐωθεῖς. Plinius lib. x.
cap. 23. Aura vebī volunt (coturnices
migrantes) propter pondus corporum vi-
resque parvas. Aquilone ergo maxime vo-
lant, ortyometra duce. Vide Aristote-
lem in historia animalium lib. viii.
cap. 12. Drusus. R. Salomo & Kimchi
contenti sunt dicere avem pinguem. At
Jonathan phasianos interpretatur. Ta-
les autem aves quales hic describuntur
nullas visi ad Arabicum sinum notat
Iosephus in signum miraculi. Grot.

* *Superne missus.*] Agente illas ven-
to. Psal. 77. ψλ. 26, 27, 28. Nectamen
absque magno miraculo id factum.
Simler.

1 *Extra castra.*] Non ergo in castra
decidit. Rationes reddere conantur To-
status & Rupertus. Sed Num. xi. ψλ. 9.
dicitur cecidisse מן הַמַּחֲנֵה. Nec col-
ligi extra castra ingenti ambitu diffusa
potuisset ante calorem solis ingrave-
scentem. Villet.

2 *Parvis quibusdam filiquis.*] Manna
tegebatur duplici rore, ut communiter
tenent Ebraei. Hunc rorem filiquas ap-
pellat. Nam filiqua folliculus est seu in-
tegumentum, quo vestiuntur legumina.
λόςθ' , καρπὸς, ἡνή, id est, theca.
Drus. Ioseph. μέλι γὰρ ἡ τὴν γλυ-
κὴν καὶ τὴν ἡδονὴν ἐμφέρει. ὄμβριον
δὲ τῆ τ' ὄρωμαίαν βδέλλα.

3 *Quarum species in modum coriandri*

seminis.] Semen coriandri nigrum est.
Non ergo colore referebat hoc semen.
sed figura (nam figuram habebat rotun-
dam) item quantitate, ut dictum est.
Sapor autem erat, qualis placentarum
ex melle, sive crustuli melliti. R. Sa-
lomo: Semen coriandri rotundum est, non
album. Man autem erat album: neque assi-
milatur semini coriandri, nisi quatenus ro-
tundum est. Nicolaus de Lyra: Quale
semen coriandri, quantum ad quantitatem
& figuram, non quantum ad colorem: unde
subditur album (Exod. 16. ψλ. 31.) semen
autem coriandri nigrum est. Aliter alii,
& in his R. Levi. ὡς σπέρμα κριάν-
δρου. Unde suspicor Sulpicium in ea opi-
nione fuisse ut existimavit hoc semen
album fuisse. Drusus. ὄμβριον τὸ μέ-
λι τὸ κριάνδρου σπέρμα. Io-
seph.

4 *Glaciali albedine erat.*] Λόθ' ὡς
ἀσὶ πηγ' ἐπὶ τ' ἡν. Ex xvi. ψλ.
14. pro quo in Scholio πάχνη, pruina.
Drus.

5 *Pruinis.*] Ros erat manna. Nyssen.
Philo. Ioseph. Alii putant rorem simul
descendisse cum manna, cui velut the-
ca, inclusum erat. Itaque evanescente
ad radios solis rore, manna remanebat.
Chaldaeus. Lyra. Cajetan. Vat. abl.

6 *Panem hunc.*] Vocatur panis, quia
in refectione locum panis supplebat.
Estius.

7 *Munere missum Dei.*] Ioseph.
Εἶναι δὲ καὶ ἐν ἡν, πᾶς σπέρμα ὁ τὸ
π. Arabes quoque Manna habent.
Colligitur etiam in monte Libano. Ga-
len. 111. de Alimentis: & Calabria.
Matthiolus in Dioscor. Sed longe diver-
sum ab ordinario & naturali hoc cœle-
ste

que in id paratis vasculis, ¹ tantum usurpare debere, quantum in diem unum, ² pro numero, singulis satis esset: ³ sexto tamen die, ⁸ quia ⁴ sabbatho colligi non liceret, duplum præsumerent. Verum populus, ut semper parum dicto audiens, more humani ingenii, non refrenavit cupiditatem, ex reconditis in posterum quoque diem consulens. Sed reposita, foetore diro ⁵ in vermes effervescebant, cum die sexto in sabbatum reservata ¹⁰ integra permanerent. Hoc Hebræi ⁶ per XL. annos cibo sunt usi: cujus sapor melli proximus, ⁷ nomen Manna ¹¹ traditur. In testimonium autem divini muneris, reservasse Moyses ⁸ gomor plenum * in vase aureo dicitur.

XXVIII. In-

ste fuit. Hoc singulis diebus, si Sabbathum excipias, pluit. Alterum nonnisi verno tempore nascitur. Plures differentias vide apud *Villetum* & alios. Quoad substantiam videtur fuisse ejusdem speciei, sed accidentibus longe præcallebat. *Valsius*. *Lemnius*. *Conimbric*. Vide *Tirinum*.

¹ *Tantum usurpare debere.*] Ex æquo avaroniam mensuram colligebant, nec licebat plus colligere. Hoc eo factum ne infirmioribus deesset, dum robustiores per avaritiam plus satis colligunt. *Josephus*.

² *Pro numero.*] Gomor in sing. capita.

³ *Sexto tamen die.*] Pridie Sabbathi. Atque hinc proverbium: Qui colligit vespera Sabbathi, vescetur in Sabbatho. Vide *Prov. Drusii*.

⁴ *Sabbatho.*] Quod hoc demum tempore institutum fuisse plurimi veterum & recentium tradunt. Vide *Gomarum* de Origine Sabbathi, *Rivetum* & alios. De origine hujus diei mira finxerunt Ægyptii, eosque secuti Græci. Vide *Josephus*, contra *Appionem*. *Justinus*. xxxv. Septimum diem more gentis Sabbathum appellatum, in omne ævum jejunio sacravit; quoniam illa dies famem illis erroremque finierat.

⁵ *In vermes effervescebant.*] Quod miraculo non caruit. Neque enim erat mannae natura, ut servari non posset ultra unum diem. Nam quod colligebant feria sexta, erat illis usui Sabbatho. Me-

noch. Οἷησις ἐδέμια ἢ διεφθαρ-
μῶν ὑπὸ τῆ σαλήκαν ἢ πικρίας.
ἔτι δείον ἢ τὸ βρώματι τῷ Ἰσραὴλ.
Josephus.

⁶ *Per XL. annos.*] *Exod.* 16. ὄψ. 35. Deficiebat primum cum Jordanem transissent, post celebratum Pascha in Galgalis. Tunc enim coeperunt vesci frugibus terræ Chanaan, *Jos.* 5. 12. Hujus cibi ea natura erat, ut qui eum haberet, alium non desideraret, inquit *Josephus*. *Drus.* Ne miracula illa eludi possent, sigillatim profectioes expositæ, ut alii ista loca videntes intelligant quanti miraculi negotium fuerit, quod per XL. integros annos homines ibi subsistere potuerint. *Rambam* III. *More Neb.* 1.

⁷ *Nomen manna traditur.*] Nam cum illud primum videret, dicebant Manhu. Id valet antiqua declaratione, quid hoc est? Sed è recentioribus alii donum sive munus interpretantur, id est, manna: alii deducunt à verbo menna præparato, quasi panem à Deo præparatum dicas. *Drus.* מן pro מן est Ægyptiacum, ut noiat *Hiskuni*. Ex eo sermone multa adhuc retinebant Hebræi. Sic & Græci interpretantur, & *Onkelos* & *Jonathan*. *Josephus* itidem, addens ἡγαπῶ τὸ ἡμέτερον δὲ λέκε'ον. *Crotius*.

⁸ *Gomor plenum.*] Gomor Ebraice גמר; genus

XXVIII. ¹ Inde progressus populus, cum ² aquæ penuria tentaretur, ³ ægre ab exitio ducis temperabat. Tum ² Moyses, mandante Domino, apud locum ⁴ cui Oreb nomen est, ⁵ virga petram percutiens, large ⁶ aquæ copiam fecit. Sed ⁷ ubi Raphidin perventum, ⁸ Amalechitæ populum ³ incur-

genus mensuræ decimam partem Ephæ capiens, quod & *Issaron* dicitur: unde *ἀισαράων* Josephi, pro quo Rufinus assarium edidit. Glossarium Philonis, *Gomor mensura est Atticorum chœnicum trium*. Hieronymus, *Gomor tres chœnicæ Atticæ continet*: Josephus autor *τρεῖς ἡμιότυλλας* tres semicotylas continere. *Drus.* Hebræi hujus mensuræ rationem eam putant, ut ova *xxi* continere possent. *Galesin.* Manna hoc fuit asservatum, non in arca ubi tantum duæ tabulæ legis. *1. Reg. 8. v. 11.* sed in limine Sanctuarii. *Jun.* Vel potius in ipso sanctuario. *Heb. 9. v. 4.* ubi & virga Aaronis. *Simler.*

* *In vase aureo.* *Σπέρμων χρυσῶν* appellant Græci *xxx.* quos hic noster secutus est, ad stipulante Apostolo in Epistola ad Ebræos. Errant ergo qui vas testaceum aut fictile fuisse putant, inter quos R. Salomo & Jonathan, is cujus extat in Mosen portentosa paraphrasis. Aben Ezra fictile vel æreum fuisse scribit, ut alii vitreum. *Drus. Galesin.*

¹ *Inde progressus populus.* Ex deserto Sin in Raphidim venerunt, locum *πανόπισσι ἀνδραγν.* Josephus. Raphidim *x* mansio fuit, juxta montem Sinai. Dicta etiam fuit Massa, id est, tentatio, ob tumultum populi. Intercesserunt inter eam & Sin duæ aliæ, Daphæa & Alus.

² *Aquæ penuria.* Rabbini putant Manna in cibum ac potum suffecisse, adeoque sitim affectatam & petulantem fuisse. Sed errant. Quidam arbitrantur multos aquam secum Elimis deportasse. Sed & hi absque fundamento hoc asserunt. De siti in desertis vide *Gen. 21. Leonem Africanum 1, 27.*

³ *Ægre ab exitio ducis.* Mosis. Qui

in hoc tumultu lapidationis periculum incurrit. Josephus historiam hanc ad desertum Sin refert. Sulpicius intermedio itinere, inter Sin & Raphidim accidisse vult. Male uterque, cum verba Mosis clara sint, in Raphidim factum.

⁴ *Cui Oreb nomen est.* Scribendum Horeb vel Choreb. Græcis *χόρηβ*. *Drus.* Horeb est Sinai. Erat ergo petra in deserto Sinai, vicinior tamen Raphidim, quam monti Sinai. *Mench.* Totus ille montosus tractus dicebatur Horeb: ubi & Sinai. *Jun.* Occidentior pars erat Horeb, Orientalis Sinai. *Simler.*

⁵ *Virga petram percutiens.* Hæc non est eadem historia cum illa quæ describitur Numer. 20. ut *Procopius* vult; sed diversa, & loco, & tempore, & aliis circumstantiis. *Osiander.*

⁶ *Aquæ copiam fecit.* Gentiles finxerunt, asini ductu repertam aquam. Et hinc fabula illa fluxit Judæos asinum coluisse. *Tacitus 5. Hist. Τιμῶσι τὸ ὄρον ἀναφαίναντες πηγὴν αὐτοῖς ὑδάτων.* *Plut. 4. συμπ.* Hæc aquæ scaturigō non unius diei beneficium fuit, sed ea in desertis illis postea quoque usi sunt. *Beza.* Hodieque perdurat. *Cosmographi. Abulens.*

⁷ *Ubi Raphidin perventum.* Imo antea, cum aquam ex petra excuterat Moses, in Raphidim erant. Vide *Sigonium.* Eusebius de locis, *Raphidim locus in deserto juxta montem Horeb.* Forte petra Horeb hinc nomen habuit, ut petra intelligatur quæ in monte Horeb. *Drusius.*

⁸ *Amalechitæ.* Dicti ab Amalek filio Eliphaz, nepote Esau. *Genes. 36. v. 12.* Ergo origine Idumæi fuerunt, non Ismaelitæ & Saraceni, ut Glossa ordinaria vult. Degebant autem non in

f Idumæa,

4¹ incurfionibus² vaftabant. 3³ Moifes, fuis⁴ in prælium edu-
ctis, 5⁵ cum Jefum bellantibus præfeciffet, affumpto Aaron
& 6⁶ Ur, fpectator pugnae futurus, fimul precandi Dominum
7⁷ gratia, 8⁸ montem confcendit. Sed cum dubio eventu acies
concurriffent, 9⁹ Moifi precibus victor Jefus, 10¹⁰ hoftes in
noctem cecidit.

XXIX. 10¹⁰ Per idem tempus, * Jethro Moifi focer, cum
filia

Idumæa, fed alia Arabia parte. *Toflat.*
In deferto, trans Petram urbem, eun-
tibus Ailan. *Hieron.* in Locis Hebr.
τὴν ἑβραϊκὴν καὶ τὴν Πέτραν καλοῦ-
σιν, καὶ μὴ τὰς. *Joseph.* 3. 2.

1¹ *Incurfionibus.*] Vide Deut. cap. 15.
ἄρ. 18.

2² *Vaftabant.*] *Sigon.* vexabant. Idem
Drufio placet. Incitaffe autem miffis le-
gatis, vicinas quoque gentes ad bellum,
Josephus tradit.

3³ *Moifes fuis.*] Quam fubmiffit Magnus
Voffius explicationem nominis Moifes
heic inferere vifum. Ita ille: Moifes,
nempe quia ex aquis extractus: ἀττῶν,
trahere, extrahere. Quod in Scripturis
liquet. Clemens tamen Alexandrinus
in primo *Στοργματι.* ait Μωϋϋς effe
ex eo quod ὑδάτι καὶ ὀνομαζέσθην Αἰ-
γύπτιοι. De quo & illuftris locus effe
apud Hipparchum *περὶ τῆς ἀφ᾽ ἑαυ-
τῶν,* ubi differens, cur figno, quod
proximum effe ab Ariete, Tauro fit
nomen datum, de Nilo addit ifta:
Περὶ τὴν ἑβραϊκὴν φωνὴν τὸ ὑδάτι
μῶς οἱ Αἰγύπτιοι, ὡς δηλοῦνται ἐν ὑδά-
των, ἐκάλεσαν. Μῶς γὰρ παρ' αὐτοῖς
τὸ ὑδάτι σημαίνει. Sane hodieque nobis
Mofa fluvii nomen: non quidem ab Æ-
gyptiis, fed, ut puto, ab communi ori-
gine linguæ deperdita.

4⁴ *In prælium.*] Arma Ifraelitæ nulla
ex Ægypto attulerunt, fed iis fubmerfo
Pharaonis exercitu, cum ad littus eji-
cerentur, potiti funt. *Josephus* lib. 2.
cap. 7.

5⁵ *Cum Jefum bellantibus præfeciffet.*] *Jefum*
vocat poft Græcos interpretes,
qui ab Ebræis *Jofua* dicitur. Sic *Jo-*

fua filius *Jofedec* ab iisdem Græcis *Jefus*
nuncupatur. Unde *perficuum,* *Jefus*
& *Jofua* unum idemque nomen
effe. *Drufius.* Vide *Joseph.* 3. 2. Fuit vir
ἀνδρείος τε, καὶ νοῦς τε ἰκανώτερος.

6⁶ *Ur.*] Τῆς ἀδελφῆς Μαριαμνός
ἀνῆρ. *Joseph.* *Procop.* Sed Scriptura ma-
gis innuit *Mariam* virginem fuiffie quam
nuptam. *A Lapide.*

7⁷ *Montem confcendit.*] Collis erat non
mons quem Moifes *Μωϋϋς* dicit, Græci
autem *βενὸν* reddunt. *Druf.*

8⁸ *Moifi precibus.*] Pro *Moysis.* Sic *Ac-*
chilli pro *Achillis.* Et *Themistocli,* *Ari-*
stoteli, *Ariobarzani,* apud *Ciceronem* &
alios funt. *Victorius.*

9⁹ *Hoftes in noctem occidit.*] Fabulantur
Judæi, *Amalekitas* incantationibus fuis
voluiffe volare, & irruere in castra *He-*
bræorum; fed profratos à *Jofua* osten-
fo nomine tetragrammato. *Jof.* tradit
plane incrementam *Hebræis* fuiffe hanc
victoriam, nemine ex ipsis defiderato.
Idem prolixius exponit quam eximia il-
la victoria fuerit.

10¹⁰ *Per idem tempus.*] *Ex.* 18. Incertum
quando *Jethro* venerit ad *Mofem.* Qui-
dam ante datam legem, alii poft veniffe
tradunt. Priorem fententiam tuetur ex
Ebræis *R. Saadia,* ex noftris *Nicolaus*
de *Lyra,* ad quem te adire velim. *Cum*
enim, inquit, mons *Sinai* non longe abeffet
à terra *Madian,* ut patet ex cap. 3. *Exodi,*
non effe credibile aut verofimile, focerum au-
dita magnificentia generi, per annum tardaffe
venire ad ipfum. Pofteriorem defendit
Aben Ezra fcribens cum veniffe pri-
mum anno fecundo poft latam legem.
Quod probat primum ex verbis quæ ha-
bentur

filia Sepphora, quæ Moisi nupta, proficiscente in Ægyptum viro, ¹ domi resederat, liberisque ejus, ² cognitibus rebus quæ per Moysen gerebantur, ³ ad eum venit. ⁴ Hujus ² consilio Moyses ⁵ ordines populi distribuit; ⁶ tribunos centurionesque & ⁷ decuriones præficiens, ⁸ necessarium disciplinæ

bentur Exod. 17. vs. 12. *Obtulit ergo Jethro sacer Moysi holocausta & huius.* Deinde quia non legimus Moysen extruxisse novum altare. Postremo quia scriptum, Exod. cap. 17. vs. 16. *nota facio præcepta Dei & leges ejus.* Drusus.

* *Jethro Moysi sacer.* Alibi est, *ex filiis Hobab sacer. Moysi.* Dicebatur & Jether, sive ut antiqui legebant Jothor. Inde factum Jethro, addita littera ex nomine Tetragrammato, quæ honoris ergo accessit, cum jam profelytus factus esset, ait R. Salomo: qui etiam tradit eum septem nomina habuisse, Reguel, Iether, Iethro, Hobab, Heber, Cinaus, Phutiel. *Drusus.* Verior opinio est Iethro & Hobab fuisse unum & eundem. Sed Reguel pater Iethronis fuit, avus Zipporæ. *Fun.* Illius autem sacerdotium aliqua ex parte vitiatum fuit. *Calvinus.*

1 *Domi resederat.* Imo domum remissa fuit ex itinere. Notum hoc ex historia, quam si diligentius & cum majore cura legisset Sulpicius, hæc & alia quædam paulo aliter scripsisset. *Drusus.* Epiphanius *Hæres.* 77. tradit Moysen, ex quo prophetare cœpit, uxorem non cognovisse. Neque enim aliter potuisse, Deo esse tam familiarem & conjunctum.

2 *Cognitis rebus.* Quidam arbitrantur Moysen ex deserto misisse uxorem suam Zipporam ad Jethronem. *Calvin.* Alii misisse legatos. *Simler.* Sed probabilius communi fama per motum, præsertim cum Midian ad littus maris rubri sita esset.

3 *Ad eum venit.* Non post latam legem in Sinai, ut volunt *Tostatus, Caietanus.* Sed cum adhuc in Choreb castrametarentur, nondum in Sinai lata lege. *Villet.*

4 *Hujus consilio.* Aristocratica fuit sub Moysen, Josue, Senioribus & Judicibus. *Sigonius.* Vide *Josipbum* lib. 3. 3. Ταῦτα Πρωτοεργατῶν, Μουσῆος ἀσκήσιας ἀποσκήσιας τῶν συμβουλῶν, &c.

5 *Ordines populi distribuit.* Hi magistratus erant singularum urbium, qui minores causas populi tractabant. Suberant autem principibus tribuum, quos Græci *φυλάρχες* vocant. His omnibus præerat Rex, sive Dux, sive Judex. Vide *Carolum Sigonium* de *Repub. Ebræorum* lib. 7. cap. 1. & deinceps. Ceterum in castris Israëlitarum, cum hi ordines distribuerebantur, tribuni erant 600. centuriones 6000. semicenturiones 12000. decani sive decuriones 60000. R. Salomo. *Drus.* In horum locum successere iudices urbani. Synedrium autem in ipsius Moysis locum. Num. 11. vers. 14, 15, 16. *Grot.*

6 *Tribunos centurionesque.* *Χιλιάρχες καὶ ἑκατόνταρχες.* Omisit semicenturiones, quos nonnulli quinquagenarios appellant, ut Gr. *πεντηκοντάρχες.* *Drus.*

7 *Decuriones.* Hos interpretes Latinus decanos appellat, & Græcus *δεκαδάρχες.* Nomen acceperunt à numero eorum quibus præerant: præcipuus autem horum usus fuit in bello. Sed & in urbe jus reddebant, & causas leviores decidebant. *Lexic. Græco-Latin. vetus,* *δεκαρχῶν,* decanus. *δεκαρχῆς,* decurio. *δεκάπρωτος,* decem primus: & Latino-Græc. *decuriones,* *δεκάπρωτοι.* *Drusus.*

8 *Necessarium discipline ritum posteris tradidit.* Voluit Deus Moysen, virum atioqui sapientissimum, ab alienigena & gen-